

JOANNA PETRONIEC

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska
Pedagogical University of Krakow, Poland

KATARZYNA ROKOSZ-LEMPART

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska
Pedagogical University of Krakow, Poland

AGNIESZKA KWIATEK-SOŁTYS

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska
Pedagogical University of Krakow, Poland

Wpływ pandemii na funkcjonowanie wybranych instytucji kultury w Krakowie i Katowicach

The impact of the pandemic on the functioning of selected cultural institutions in Krakow and Katowice

Streszczenie: Zaspokajanie potrzeb niematerialnych, w tym uczestnictwo w kulturze, należy obecnie do podstawowych potrzeb człowieka żyjącego w społeczeństwie wysoko rozwiniętym. Tym samym działalność kulturalna staje się zjawiskiem popularnym i powszechnym. Pandemia COVID-19 zmieniła dotychczasową rzeczywistość, co miało duży wpływ na sferę kulturalną polskich miast. Wszystkie instytucje kultury musiały mierzyć się z często zmieniającymi się zasadami ich funkcjonowania i dostosowywać się do obowiązującego reżimu sanitarnego. Opracowanie ma na celu zobrazowanie zmian w funkcjonowaniu strefy kulturalnej Krakowa i Katowic, wprowadzonych w wyniku pandemii. Rozmowy i wywiady z przedstawicielami wybranych placówek kulturalnych pozwoliły na poznanie i omówienie stojących przed nimi problemów oraz wyzwań. Na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w gronie odbiorców kultury opisano także wprowadzone rozwiązania oraz stopień zadowolenia z nich. Z badań wynika, że analizowane placówki szybko zaczęły tworzyć zdalne drogi kontaktu z odbiorcą. Zainteresowanie działalnością placówek kulturalnych w okresie pandemii było znacznie ograniczone. Przewidywany wpływ tego okresu na funkcjonowanie instytucji kultury w przyszłości paradoksalnie wydaje się jednak pozytywny. Wszystkie placówki zgodnie zajmują stanowisko, że większość najważniejszych wydarzeń będzie w przyszłości odbywać się także w formie online, stając się wydarzeniami hybrydowymi, co może pomóc w przyciągnięciu uwagi młodszych odbiorców.

Abstract: One of basic needs of society, especially of a highly developed one, is satisfying non-material needs, including participation in culture. Thus, cultural activity becomes a popular and widespread phenomenon. The COVID-19 pandemic had a strong impact on the cultural sphere of Polish cities. All cultural institutions had to deal with the frequently changing rules of their functioning and adjust to the sanitary regime. The work aims to illustrate significant changes introduced as a result of the pandemic in the functioning of the cultural zone of Krakow and Katowice (Poland). Conversations and interviews with representatives of selected institutions allowed to draw the attention to the basic problems of their functioning. Moreover, on the basis of the survey conducted among the recipients of culture, the use and the degree of satisfaction with the implemented solutions were also shown. The research shows that all surveyed institutions quickly began to create remote means of contact with the respondent. Nevertheless, the interest in the activities of cultural institutions during the pandemic was, as one might expect, significantly limited. The expected impact of the pandemic period on the functioning of cultural institutions in the future, however, seems paradoxically positive. All institutions agree

that most of the major events will be more online in the future, becoming hybrid events, which can help attract the attention of a younger audience.

Słowa kluczowe: funkcja kulturalna miast; instytucje kultury; Katowice; Kraków; pandemia COVID-19

Keywords: cultural function of cities; cultural institutions; Katowice; Kraków; COVID-19 pandemic

Otrzymano: 7 lutego 2022

Received: 7 February 2022

Zaakceptowano: 29 kwietnia 2022

Accepted: 22 April 2022

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Petroniec, J., Rokosz-Lempar, K., Kwiatek-Sołtys, A., (2022). Wpływ pandemii na funkcjonowanie wybranych instytucji kultury w Krakowie i Katowicach. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 36(3), 78–92. doi: <https://doi.org/10.24917/20801653.363.6>

WSTĘP

Okres pandemii koronawirusa w Polsce i na świecie zaburzył dotychczasowe funkcjonowanie społeczeństwa. W Polsce działalność sektora kultury została zawieszona jako jedna z pierwszych. W marcu 2020 r. muzea, centra kultury, teatry, opery i wszystkie inne placówki związane z kulturą, które na co dzień tętniły życiem, całkowicie opustoszały. Od tego momentu zaczęło powstawać wiele różnych aktywności umożliwiających uczestniczenie w nich online. Jednocześnie wszystkie instytucje kultury musiały zmierzyć się z częstymi zmianami w ich funkcjonowaniu, wprowadzanymi za sprawą obowiązującego reżimu sanitarnego.

Przedmiotem opracowania jest funkcjonowanie instytucji kultury w dwóch odmiennych miastach: Krakowie, o historycznie rozwiniętej funkcji kulturalnej, gdzie funkcjonuje niezliczona liczba placówek i instytucji kultury (Kleotko, 2015), oraz Katowicach, gdzie zachodzi zmiana funkcji przewodniej kształtującej miasto – od modelu „miasta industrialnego” do modelu „miasta kultury”, które A. Klasik opisał w Strategii Rozwoju Kulturalnego Katowic 2020+ także jako „miasto ogrodów” (Klasik, 2011).

Praca nad tematem rozpoczęła się na samym początku pandemii, kiedy nie opublikowano jeszcze wyników prac na ten temat, jednak, jak się później okazało, wiele podobnych opracowań powstawało równolegle. Na rozwój sytuacji pandemicznej w Polsce zwracają uwagę L. Szara i E. Frejtag-Mika (2021) w opracowaniu *Wpływ ograniczeń epidemiologicznych COVID-19 na działalność instytucji kultury w Polsce*, a także P. Jakubik (2021) w pracy *Funkcjonowanie domów kultury w pierwszym roku pandemii COVID-19* oraz R. Paprocki (2020) w tekście *Postawy względem pandemii COVID-19. Kultura jako sterownik zachowań w warunkach ryzyka i niepewności*. Na przeniesienie usług muzealnych do świata wirtualnego zwraca uwagę A. Kolasińska (2020) w tekście *Wykorzystanie e-usług w udostępnianiu dziedzictwa kulturowego na przykładzie krakowskich muzeów*. Trzeba podkreślić, że badania e-usług rozpoczęły się znacznie wcześniej, a w literaturze określane są one za pomocą różnorodnego nazewnictwa, m.in.: usługi elektroniczne, usługi zdalne, usługi wirtualne czy usługi społeczeństwa wirtualnego (Gogiel-Kuźmicka, 2015). Pojęcie usługi elektronicznej oznacza zaspokajanie potrzeb konsumentów z zastosowaniem internetu – może być ono wykonywane w sposób pełny (udostępnianie spektaklu online) bądź fragmentaryczny (tylko rezerwacja biletu; Gogiel-Kuźmicka, 2015). Realizacja takiej usługi, zarówno fragmentarycznej, jak i pełnej, powinna być atrakcyjna

oraz prosta, aby ograniczyć czas i wysiłek odbiorcy (Szewczyk 2014). Kultura odgrywa znaczną rolę w trakcie trwania pandemii COVID-19 ze względu na swój globalny charakter oraz jako sposób radzenia sobie z nową rzeczywistością – próba zbadania jej aspektów społecznych, politycznych i ekonomicznych została przedstawiona w publikacji *When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic* (Jeannotte, 2021). Znaczącą grupą odbiorców kultury, szczególnie w dużych miastach, są turyści, dla których odwiedzanie znanych miejsc historycznych, a także wizyty w muzeach są ważnym bodźcem skłaniającym do podjęcia podróży. Badanie związku pandemii koronawirusa z rozwojem turystyki zostało poruszone w artykule *The Nexus between coronavirus and tourism: Tourism as peace sensitive industry* (Alamineh, 2022). Publikacja *Experiencing Event Management During the Coronavirus Pandemic: A Public Sector Perspective* zawiera informacje na temat reorganizacji wszystkich wydarzeń kulturalnych w trakcie trwania pandemii, a także związanych z tym tworzących się innowacji (Coles, 2021). W pracy na temat sztuki i kultury w czasie COVID-19 AS.V. Rademecker (2021) zwraca uwagę na konieczność podejmowania badań polegających na zbieraniu danych o praktykach, zachowaniach, zaangażowaniu i lojalności odbiorców kultury, a także doświadczeniach w zakresie cyfrowego przekazu. Autorka podkreśla też potrzebę badań wpływu uczestniczenia w kulturze na dobre samopoczucie człowieka.

Niniejszy artykuł jest próbą podjęcia tego wyzwania w odniesieniu do sytuacji w Polsce, na przykładzie dwóch dużych miast. Celem tej pracy jest zatem przedstawienie zmian oraz problemów wynikających z ograniczeń wprowadzonych w wyniku pandemii COVID-19 w sektorze kultury. Należy podkreślić, że sytuacja w zakresie obostrzeń dotyczących tego sektora była bardzo dynamiczna. Obostrzenia często się zmieniały, co zostało wykazane w tabeli 1. Ważnym celem tego tekstu jest zaprezentowanie działań podejmowanych przez wybrane instytucje kultury Krakowa i Katowic oraz przedstawienie zachowań mieszkańców w zakresie korzystania ze zróżnicowanych ofert kulturalnych w trudnym czasie pandemii.

METODY I ZAKRES OPRACOWANIA

Opracowanie bazuje na wynikach prac magisterskich obronionych w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w 2021 r. Badania rozpoczęto na początku pandemii – były one prowadzone równolegle w Krakowie i Katowicach, miały taki sam cel i zastosowano w nich te same metody badawcze. Z uwagi na nową rzeczywistość prowadzenie badań nie było łatwe, placówki kulturalne, podobnie jak wiele innych podmiotów gospodarczych, zmagają się z licznymi wcześniej nieznanymi problemami. Z pewnością z tego powodu w wielu miejscach nie udało się przeprowadzić pogłębionych wywiadów. W artykule funkcjonowanie placówek kultury w Katowicach opisano na przykładzie: Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia, Filharmonii Śląskiej im. Henryka Mikołaja Góreckiego, Muzeum Śląskiego, Teatru Śląskiego im. Stanisława Wyspiańskiego, Kina Kosmos i Centrum Kultury Miasto Ogrodów im. Krystyny Bochenek; w Krakowie zaś na przykładzie: Opery Krakowskiej, Filharmonii Krakowskiej, Nowohuckiego Centrum Kultury, Muzeum Narodowego, Teatru Bagatela, Muzeum Lotnictwa, Krakowskiego Forum Kultury i Teatru Scena STU. Baza wybranych obiektów badawczych kultury była początkowo większa, lecz sytuacja epidemiologiczna i związany z tym trudny okres spowodowały, że część placówek nie była zainteresowana współpracą. Prezentowany w artykule wybór placówek nie jest pełny i może budzić wątpliwości, jednak autorki

są przekonane, iż omawiane instytucje kultury są wysoce charakterystyczne dla badanych miast i powszechnie znane, a wyniki uzyskane z tych badań można w dużej mierze uogólnić na cały sektor kultury.

Pomocnym źródłem podczas prowadzenia badań był Informacyjny Serwis Rzeczpospolitej Polskiej (www.gov.pl), w którym publikowane są najważniejsze informacje dotyczące dynamicznej sytuacji epidemii. Korzystano także z oficjalnych stron poszczególnych instytucji kultury obu miast, a ich adresy internetowe znajdują się w wykazie literatury.

W zakresie metod badawczych posłużono się metodą sondażową zarówno pośrednią, jak i bezpośrednią (Kaczmarczyk, 2014), a głównym narzędziem był kwestionariusz wywiadu oraz kwestionariusz ankiety. Wywiady przeprowadzono z osobami wyznaczonymi przez wybrane instytucje kultury obu miast, które zgodziły się wziąć udział w badaniu. W Krakowie wywiad przeprowadzony został z takimi instytucjami jak: Muzeum Narodowe, Kino Kijów, Nowohuckie Centrum Kultury, Krakowskie Forum Kultury, Muzeum Lotnictwa, Teatr „Bagatela” im. Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Opery Krakowskiej, a w Katowicach – z Filharmonią Śląską, Teatrem Śląskim, Centrum Kultury Katowice im. Krystyny Bochenek i Kinem Kosmos. Wywiady były przeprowadzone osobiście przez autorki w okresie od grudnia 2020 r. do marca 2021 r. W kwestionariuszu wywiadu, zarówno dla Krakowa, jak i Katowic, znalazły się pytania dotyczące:

- sposobu zmiany pracy instytucji z powodu całkowitego lub częściowego zamknięcia oraz związanych z tym barier,
- poziomu zainteresowania przedstawioną przez instytucję ofertą online,
- nowo powstałych stron internetowych lub kont na portalach społecznościowych,
- najważniejszych problemów związanych z funkcjonowaniem placówek w czasie pandemii,
- faktu, czy sposób aktywności w czasie pandemii może wpłynąć na jej działalność w przyszłości.

Internetowa ankieta została uzupełniona przez zróżnicowane pod względem płci, wieku, wykształcenia oraz struktury zatrudnienia grono mieszkańców Krakowa i Katowic. Ankiety dostępne były online w okresie od lutego do maja 2021 r. na portalu społecznościowym Facebook. Łącznie zebrano 245 poprawnie wypełnionych ankiet (145 w Krakowie i 100 w Katowicach). Autorki zdają sobie sprawę, że grupa ta nie jest reprezentatywna, jednak pozwala ona na wyciągnięcie pierwszych wniosków na temat aktywności mieszkańców w zakresie uczestnictwa w życiu kulturalnym badanych miast. W strukturze płci respondentów dominowały kobiety, które stanowiły 74% ogółu respondentów (113 w Krakowie i 68 Katowicach). Aż 65% ankietowanych to osoby w wieku 18–29 lat, 29% z nich było zaś w wieku 30–59 lat. Tym samym udział respondentów w starszych grupach wiekowych był niewielki, co jest znaczącym mankamentem zbierania danych przez internet. W okresie, w którym prowadzono badania, inna forma ich przeprowadzenia nie była jednak możliwa.

OGRANICZENIA W FUNKCJONOWANIU INSTYTUCJI KULTURY OD POCZĄTKU PANDEMII COVID-19

Pandemia koronawirusa zaburzyła dotychczasowe funkcjonowanie każdego rodzaju instytucji kultury. Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego w marcu 2020 r. ogłosił czasowe zawieszenie działalności bibliotek, domów i centrów kultury, oper, filharmonii, muzeów, teatrów, kin i innych placówek kultury. Uczestniczenie w działalności kulturalnej

w tradycyjny sposób zostało uniemożliwione za sprawą panujących obostrzeń i nowych zasad funkcjonowania w strefie publicznej. W trosce o wspólne bezpieczeństwo zostały odwołane wszystkie spektakle teatralne, koncerty muzyczne, wystawy artystyczne, warsztaty kulturowe, a także inne wydarzenia związane z kulturą. Wszystkie instytucje kultury, w całej Polsce, musiały dostosować swoją działalność do wprowadzonych ograniczeń i pracować zgodnie z nowymi zasadami sanitarnymi. Główny Inspektorat Sanitarny, Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego, a także Rada Ministrów na różnych etapach rozwoju pandemii w Polsce wprowadzały kolejne obostrzenia bądź zmniejszały ich rygor (www.gov.pl; tabela 1).

Tabela 1. Ograniczenia nałożone na instytucje kultury podczas okresu pandemicznego

Daty	Stopień ograniczenia działalności placówek
12 marca 2020	Zamknięcie wszystkich instytucji kultury.
4 maja 2020	Wznowiona działalność bibliotek (uznanych za najpotrzebniejsze z uwagi na tworzenie prac naukowych) oraz instytucji prowadzących działalność wystawienniczą (muzea).
6 czerwca 2020	Wznowiona działalność pozostałych instytucji kultury (z obowiązującymi wytycznymi sanitarnymi oraz ograniczoną liczbą osób na widowni – naprzemiennie zajmowanie miejsc).
17 sierpnia 2020	Zniesienie ograniczeń na widowni kin, sal widowiskowo-sportowych oraz klubów muzycznych.
17 października 2020	Nałożenie ograniczeń na widowni do 25% miejsc we wszystkich instytucjach kultury.
4 listopada 2020	Zamknięcie placówek kultury (z możliwością odbywania prób oraz spektakli w celu transmisji online, jednak bez widowni).
1 lutego 2021	Wznowienie działalności instytucji kultury, takich jak muzea oraz galerie sztuki.
12 lutego 2021	Ponowne uruchomienie – na określonych zasadach (50% publiczności, nakaz zasłaniania nosa i ust, zakaz spożywania posiłków) – kin, filharmonii, oper i teatrów.
27 marca 2021	Ponowne zawieszenie wszelkiej działalności związanej z kulturą ze względu na nasilony przebieg trzeciej fali pandemii koronawirusa.
15–28 maja 2021	Kina, teatry, filharmonie, opery, ośrodki i domy kultury, muzea oraz galerie sztuki mają możliwość prowadzenia swojej działalności na otwartej przestrzeni.
29 maja 2021	Wznowiono aktywność instytucji kultury w pomieszczeniach zgodnie z restrykcjami (ograniczona liczba osób, nakaz zakrywania nosa i ust, zakaz spożywania posiłków, 1,5 m odstępu).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony www.gov.pl.

DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUCJI KULTURY W CZASIE PANDEMII

Poszczególne organizacje były zmuszone do opracowania własnej drogi funkcjonowania w okresie pandemii koronawirusa. Obserwowano różne reakcje na ogłaszane obostrzenia, niektóre instytucje podejmowały szybkie decyzje o przeniesieniu swojej działalności artystycznej do sieci, a inne placówki w tym samym czasie całkowicie zawieszały swoją aktywność.

Istotnym elementem badania było zwrócenie uwagi na nowe sposoby kontaktu z klientem w sytuacji pandemicznej. Wszystkie placówki w ramach przeprowadzonego wywiadu przyznały, że w sytuacji całkowitego zamknięcia ich repertuar został

przeniesiony do sieci – w takim zakresie, w jakim było to możliwe. Działania te były mimo wszystko w dużej mierze ułatwione dzięki istniejącym już stronom internetowym instytucji oraz profilom na portalach społecznościowych (Instagram, Facebook, Twitter). Niektóre placówki, np. Teatr Bagatela, Muzeum Lotnictwa, Teatr Śląski i Kino Kijów, prowadziły aktywność także na portalu YouTube. Tym sposobem z dniem 16 marca 2020 r. jednostki te musiały jedynie „odkurzyć” swoją aktywność w tym obszarze oraz poszerzyć wachlarz oferowanych wydarzeń. Innym problemem w funkcjonowaniu omawianych jednostek były wprowadzone nowe obowiązki, np. utrzymanie odpowiednich, odgórnie wyznaczonych warunków sanitarnych w salach, co wiąże się z dodatkowymi kosztami środków czystości i dezynfekcji.

Ważną kwestią skierowaną do przedstawicieli instytucji kultury w ramach wywiadu były pytania o to, czy instytucje utworzyły na początku pandemii nowe konta w przestrzeni zdalnej, a także które social media odnosiły największą skuteczność w odbiorze i czy uległy on wzrostowi. W przypadku Teatru Śląskiego pandemia poskutkowałą np. rozpoczęciem działalności na Spotify, a w przypadku Krakowskiego Forum Kultury – utworzeniem portalu muzycznego Ślad Krakowa (www.muzycznyslad.pl), gdzie została nagrana nieznaną muzyką teatralną i filmowa Krzysztofa Pendereckiego. Filharmonia Śląska, mająca już wcześniej stronę internetową (<https://filharmonia-slaska.eu>), w ramach projektu „Kultura w sieci” utworzyła dodatkowo podstronę dedykowaną projektowi „Więcej niż filharmonia” (<https://filharmonia-slaska.eu/wiecej-niz-filharmonia/>). Zmiany poszerzające działalność zdalną odnotowano w Centrum Kultury Miasto Ogrodów, gdzie m.in. przemodelowano stronę Dyktanda na platformę, na której ponad 400 uczestników mogło pisać je online, a także stronę Interpretacji, będącą kanałem dystrybucji wszystkich materiałów festiwalowych. Największe zainteresowanie odbiorców zarejestrowano w większości placówek na portalu Facebook – przyznają to m.in. Muzeum Narodowe i Muzeum Lotnictwa w Krakowie, Kino Kosmos w Katowicach, a także Teatr Śląski, w którym szacowany wzrost aktywności na tym portalu wynosi ok. 200–400%. Ponadto wzrost liczby fanów Filharmonii Śląskiej oscyluje w granicach 30%. W tym przypadku największy wpływ miała wzmożona aktywność koncertowa online, która spowodowała bardzo duży ruch w social mediach. Do projektów Filharmonii Śląskiej cieszących się największą popularnością należały projekty takie jak „Zostań w domu i twórz” oraz „Dni Góreckiego online”. W Krakowie bardzo dużym odzewem cieszył się projekt „Rozgrzewka” zaproponowany przez Muzeum Narodowe oraz filmy z cyklu „Zostań w domu” nagrywane przez Muzeum Lotnictwa.

Przejęcie placówek na całkowitą lub częściową pracę zdalną nie odbyło się bez problemów i trudności. Najczęściej wymieniane były kłopoty związane z realizacją planów artystycznych, regularną organizacją atrakcji, możliwością dłuższego planowania w zakresie nowych wydarzeń artystycznych, zamieszczeniem w zakresie rezerwacji i sprzedaży biletów oraz związanej z tym organizacji widowni, wykonywaniem przez większość pracowników pracy zdalnej, utrudnioną komunikacją wewnętrzną oraz problemami finansowymi. Kolejną istotną trudnością dla wszystkich placówek był utrudniony kontakt z publicznością. Kwestia ta została dobrze opisana w wywiadzie z przedstawicielem Nowohuckiego Centrum Kultury: „[...] Niestety na dłuższą metę nie da się korzystać z kultury w sposób zdalny. Kontakt widza ze sztuką jest bardzo ważny i niezastąpiony. Nawet najlepsze transmisje internetowe tego nie zastąpią”. Bariery okazał się również chaos spowodowany zmieniającymi się obostrzeniami. Reprezentant Krakowskiego Forum Kultury wypowiedział się na ten temat w następujący sposób: „Część planowanych

do realizacji wydarzeń i zajęć musiała zostać odwołana lub przesunięta na późniejszy czas. Konieczne było stałe dostosowywanie oferty i działalności do zmieniającej się sytuacji epidemicznej i przepisów”.

Jak wiadomo z historii, każde trudne doświadczenie pozwala wyciągnąć lekcję na przyszłość – i tak jest też tym razem. Dzięki pandemii wiele form działalności kulturalnej już na zawsze pozostanie w sieci. Na przykład w niektórych instytucjach zostały opracowane wirtualne spacerunki po wystawach, natomiast w tych placówkach, w których były one już obecne, ulepszono je, m.in. przez wzbogacenie o dodatkowe elementy (wywiady, filmy archiwalne). Należy też zaznaczyć, że dla części placówek kultury odbudowanie dotychczasowej publiczności będzie kłopotliwe, podczas gdy w innych istnieje szansa na uzyskanie nowych widzów, m.in. dzięki promocji w internecie. Naturalnie uzależnione to będzie od charakteru prowadzonej działalności kulturalnej. Wydawać się może, że instytucjom takim jak muzea, biblioteki, a nawet kina łatwiej będzie funkcjonować w formie hybrydowej niż np. operom czy filharmoniom, gdzie bezpośredni kontakt z artystą ma kluczowe znaczenie. Dodatkowo dzięki nowym doświadczeniom wiele imprez może odbywać się w tym samym czasie, hybrydowo – jednocześnie w budynku danej instytucji oraz na jej stronie internetowej (portalu społecznościowym, VOD).

ZACHOWANIA MIESZKAŃCÓW BADANYCH MIAST W ZAKRESIE KORZYSTANIA Z OFERT KULTURALNYCH W CZASIE PANDEMII W ŚWIETLE BADANIA ANKIETOWEGO

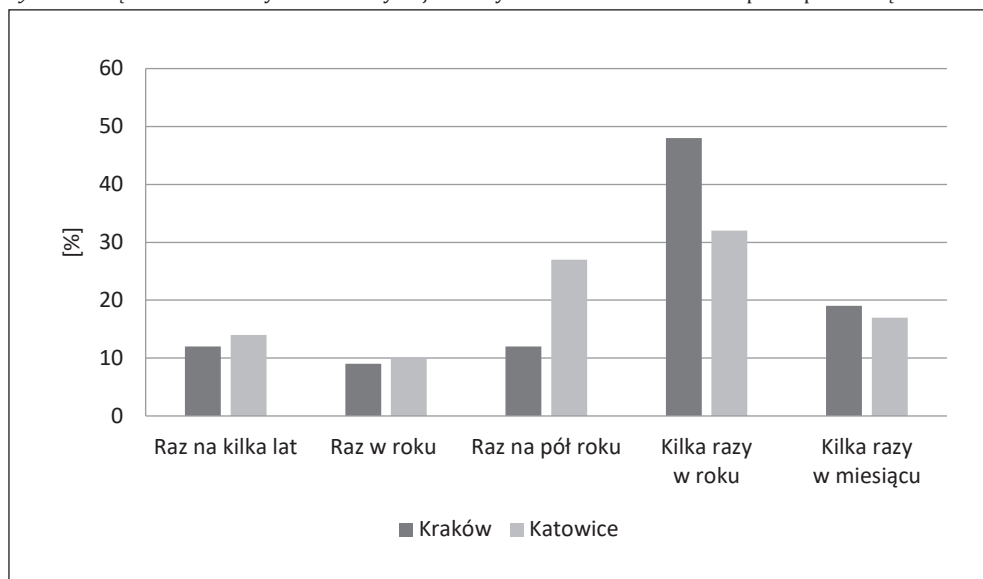
Celem ankiety skierowanej do mieszkańców Krakowa i Katowic było przede wszystkim uzyskanie informacji na temat stopnia oraz zakresu zainteresowania danymi ofertami kulturalnymi w czasie pandemii. Otrzymane wyniki pozwoliły na analizę wyników w zależności od zróżnicowanej pod kątem płci, wieku, wykształcenia oraz struktury zatrudnienia puli respondentów mających kontakt z kulturą na terenie badanych miast. Jak wspomniano wcześniej, w strukturze płci dominowały kobiety (74%), a w strukturze wieku przeważały osoby młode. Zainteresowanie badaniami prowadzonymi online pokazało i potwierdziło zróżnicowane podejście oraz zdolności ludzi w określonym wieku do wszelkich aktywności internetowych i informatycznych. Badania w okresie obostrzeń mogły być prowadzone wyłącznie w sposób zdalny, ale wydaje się on adekwatny do charakteru badań w zakresie aktywności internetowej – mają one bowiem na celu zobrazowanie stopnia korzystania osób zainteresowanych z ofert kulturalnych przygotowanych online. Badania wskazują na to, że największy odsetek stanowią ludzie młodzi, w wieku produkcyjnym, biegle radzący sobie w sieci. Niewielki odsetek stanowią osoby w wieku emerytalnym. Istotnym czynnikiem wpływającym na zróżnicowanie zaangażowania w działalność instytucji kultury wydaje się także wykształcenie. Ponad połowa osób przebadanych posiadała wykształcenie wyższe (56%). Spory udział mają także osoby z wykształceniem średnim (31%).

Kwestionariusz ankiety zawierał pytania o:

- częstotliwość korzystania z ofert instytucji kultury w latach przed pandemią,
- sposób korzystania z ofert instytucji kultury w czasie pandemii,
- zainteresowanie ofertami poszczególnych placówek w tym czasie,
- trudności w sposobie korzystania z ofert,
- sposób odnajdywania informacji o ofertach,
- stopień zadowolenia z poszczególnych propozycji placówek kultury.

Aby określić zachowania mieszkańców Krakowa i Katowic w okresie pandemii, ważne było opisanie ich aktywności przed pandemią. W tym celu respondenci zostali zapytani o częstotliwość korzystania z instytucji kultury w poprzednich latach (przed okresem epidemiologicznym; rycina 1). Wyniki wykazują, że największy procent badanych mieszkańców obu miast uczestniczył w życiu kulturalnym kilka razy w roku, a także raz na pół roku (w Katowicach). Następnie badania pokazały, że w Katowicach aktywność ta uległa wzrostowi, co wynikało z większej ilości czasu spędzanego w domu oraz ze zdalnych możliwości ofert kulturalnych. Niemniej z badań wynika, że mieszkańcy Krakowa byli bardziej aktywni przed pandemią niż w jej trakcie.

Rycina 1. Częstotliwość korzystania z instytucji kultury w Krakowie i Katowicach przed pandemią

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

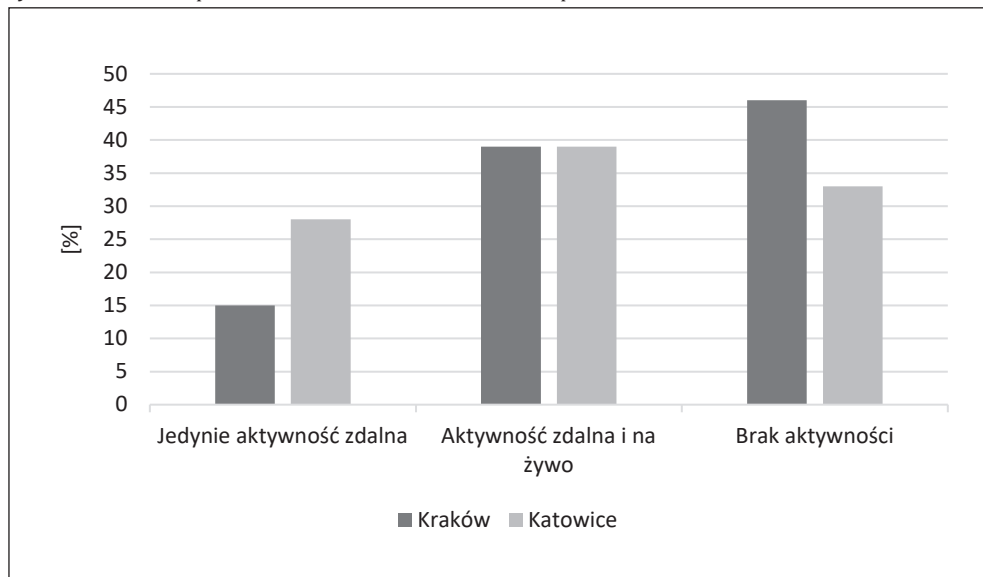
W trakcie trwania pandemii dostępne były zróżnicowane formy działalności placówek kultury. Rycina 2 prezentuje, w jaki sposób respondenci korzystali z wydarzeń kulturalnych w tym czasie. Prawie 40% ankietowanych, zarówno w Krakowie, jak i Katowicach, zadeklarowało udział w obu formach aktywności (zdalnej oraz na żywo, gdy było to możliwe). Tylko 15% krakowian i 28% katowiczanki odpowiedziało, że obawiało się wszelkich atrakcji, które odbywały się na żywo, więc wybierało jedynie formę zdalną. Całkowity brak aktywności kulturalnej zgłosiło 33% ankietowanych w Katowicach oraz aż 46% w Krakowie, co stanowiło najczęściej wybraną odpowiedź w tym mieście.

Wśród różnych metod promocji ofert kulturalnych wybrane zostały: portal Facebook, strony internetowe instytucji, polecenie przez znajomego, strona internetowa promująca kulturę w mieście (Kraków – Karnet.pl, Katowice – Silesiakultura.pl), radio, lokalna prasa oraz w Krakowie – polecenie nauczyciela lub wykładowcy. W obu badanych miastach odpowiedzi były podobne. Największą popularnością cieszył się portal Facebook. Kolejną grupą pod względem liczby głosów byli odbiorcy, którzy dowiedzieli się o wydarzeniach od znajomego oraz ze strony internetowej poszczególnych placówek kultury. Badania

te pokazują, że radio, lokalna prasa oraz strony internetowe poświęcone kulturze miały znikomy wpływ na odbiór informacji. Spośród respondentów w wieku szkolnym oraz studenckim tylko 8% zaznaczyło, że ich źródłem wiedzy był nauczyciel bądź wykładowca.

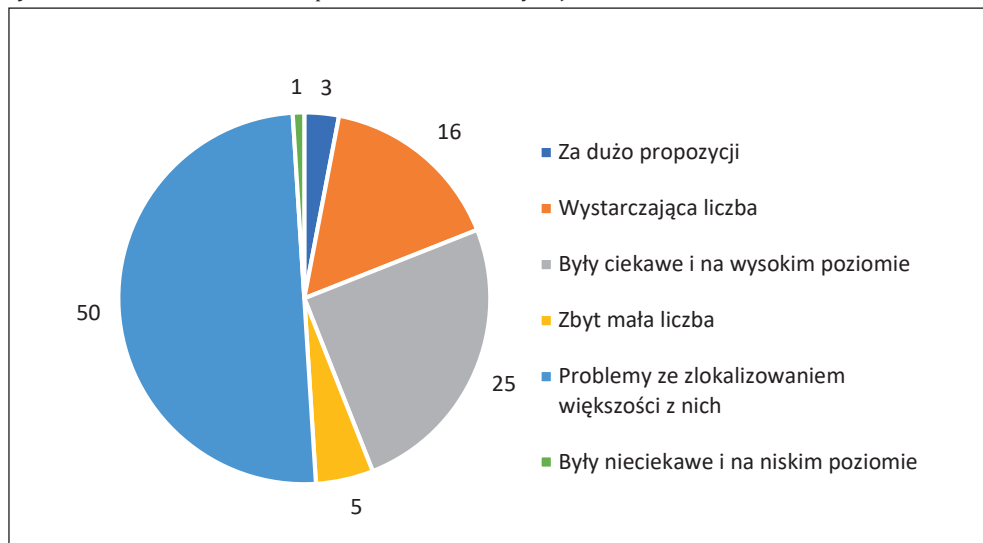
Jedno z pytań w ankiecie dotyczyło poziomu zadowolenia respondentów z ofert poszczególnych instytucji kultury (rycyna 3). Największym problemem okazała się lokalizacja dużej części oferowanych atrakcji (50%). Mimo wszystko spory odsetek respondentów

Rycina 2. Forma i stopień zainteresowania ofertami w czasie pandemii

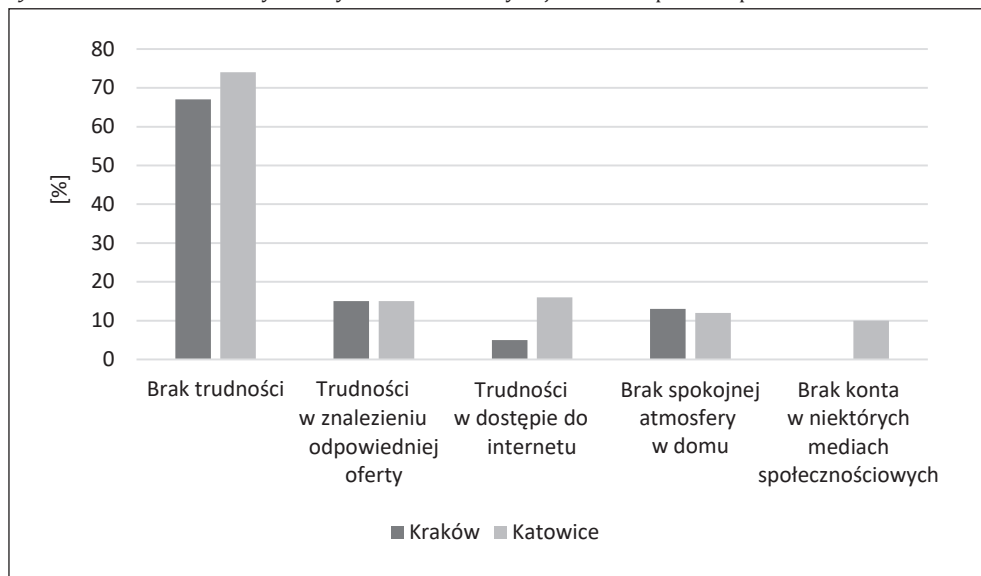
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

Rycina 3. Poziom zadowolenia respondentów z ofert instytucji

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

Rycina 4. Trudności w zdalnym korzystaniu z ofert instytucji wskazane przez respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

określił, że oferty placówek były ciekawe i na wysokim poziomie. Znalazło się jednak kilka osób uważających te propozycje za nieciekawe i na niskim poziomie.

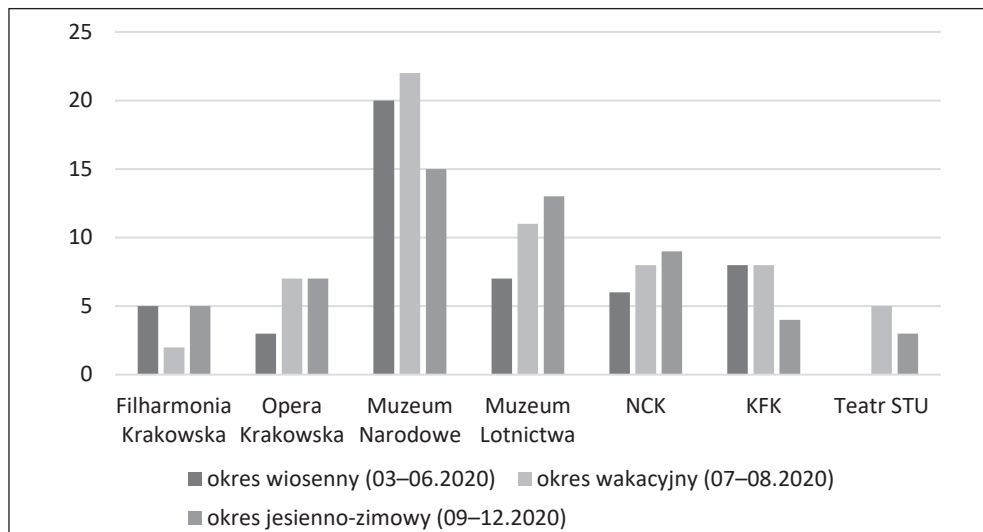
Podczas korzystania z atrakcji oferowanych zdalnie przez instytucje kultury osoby ankietowane sygnalizowały pewne związane z tym problemy. W Katowicach główną przeszkodą okazała się trudność w dostępie do internetu, a także brak konta w niektórych mediach społecznościowych. W obu miastach zgłoszono też trudności ze znalezieniem odpowiedniej oferty oraz brak spokojnej atmosfery w domu.

Następne zagadnienie badawcze dotyczyło różnic w korzystaniu z wyszczególnionych instytucji kultury obu miast podczas pandemii koronawirusa w omawianym okresie. Biorąc pod uwagę fakt, że badania były przeprowadzane pod koniec 2020 r., wyznaczono trzy okresy pozwalające określić czasową intensywność w korzystaniu z ofert instytucji: okres wiosenny (marzec–czerwiec 2020 r.), okres wakacyjny (lipiec–sierpień 2020 r.) oraz okres jesienno-zimowy (wrzesień–grudzień 2020 r.). W pytaniu uwzględnione zostały kulturalne oferty zarówno zdalne, jak i odbywające się na żywo (gdy pozwalały na to obostrzenia).

W Krakowie (rycyna 5) wyniki badań wykazały, tak samo jak w ubiegłych latach, czyli przed okresem pandemicznym, że największym zainteresowaniem odbiorców cieszy się Muzeum Narodowe. W przypadku tej placówki najwyższa aktywność przypadała w okresie wakacyjnym, co wiąże się ze złuzowanymi w tym czasie restrykcjami i możliwością udziału w ofertach na żywo. W pozostałych instytucjach zainteresowanie rozkładało się na różne okresy, np. w Kinie Kijów był to okres wakacyjny, w przypadku Teatru Bagatela – okres wiosenny, a w Muzeum Lotnictwa Polskiego i Nowohuckiego Centrum Kultury dominował okres jesienno-zimowy.

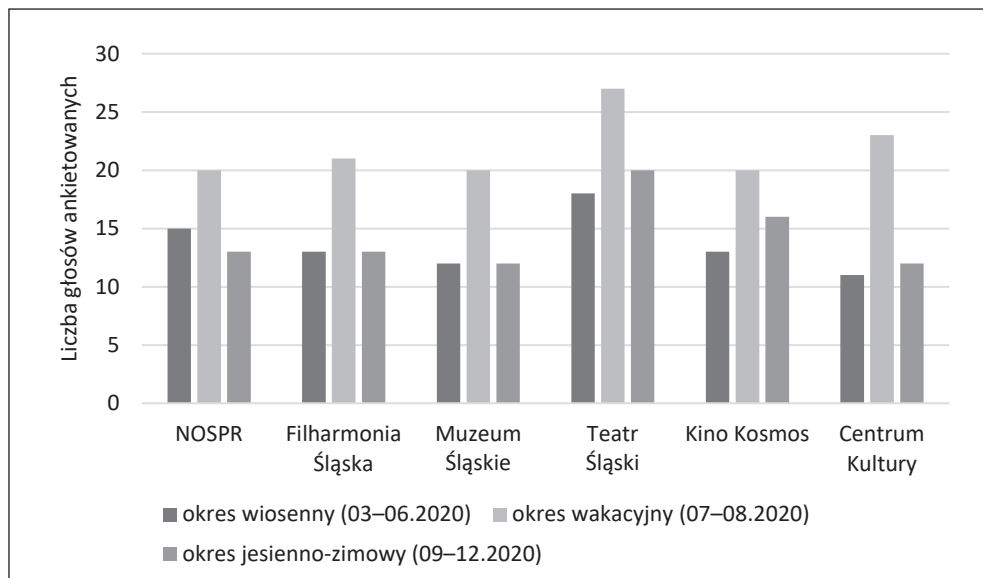
W Katowicach (rycyna 6) we wszystkich analizowanych jednostkach kultury największa aktywność została zarejestrowana w okresie wakacyjnym, co ponownie miało związek z poluzowaniem obostrzeń. Największym zainteresowaniem, podobnie jak

Rycina 5. Częstotliwość korzystania z wybranych instytucji kultury w czasie pandemii koronawirusa w Krakowie

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

Rycina 6. Częstotliwość korzystania z wybranych instytucji kultury w czasie pandemii koronawirusa w Katowicach

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych

w okresie przed pandemią, cieszył się Teatr Śląski. Respondenci zgłaszali także wysoką aktywność w atrakcjach oferowanych przez Filharmonię Śląską, Narodową Orkiestrę Symfoniczną Polskiego Radia oraz Muzeum Śląskie. Porównując intensywność zainteresowania ofertami w okresie wiosennym i jesienno-zimowym, można zauważyć, że jest

ona zbliżona, z niewielką dominacją w miesiącach wiosennych w instytucjach takich jak Filharmonia Śląska, Muzeum Śląskie i NOSPR, a także nieznacznie większej w miesiącach jesienno-zimowych w Teatrze Śląskim, Kinie Kosmos i Centrum Kultury.

Ponadto ankietowani w Krakowie zostali zapytani o odpłatność ofert, z których korzystali w trakcie trwania pandemii koronawirusa, oraz o ich sytuację finansową. Największy udział w badaniu stanowią osoby odkładające co miesiąc niewielką sumę pieniędzy (42%) oraz te, które stać na coroczne wakacje (28%). Wśród osób uczestniczących w aktywnościach dostępnych online 42% ankietowanych odpowiedziało, że wydarzenia, z których korzystali, były w większości darmowe, choć zdarzały się też imprezy odpłatne. Z kolei 14% wskazało, że większość wydarzeń, w których brali udział, była płatna, a tylko niektóre z nich były darmowe.

Spośród najliczniejszej grupy ankietowanych pod względem sytuacji finansowej, to znaczy osób, które udzieliły odpowiedzi: „odkładam niewielką sumę co miesiąc”, 42% przyznało, że większość ofert, z których korzystali, była darmowa, a niektóre były płatne; 31% odpowiedziało zaś, że aktywności, w których brali udział, były darmowe. W grupie, która zaznaczyła odpowiedź: „stać mnie na coroczne wakacje”, 52% przyznało, że większość ofert była darmowa, a tylko niektóre płatne. Wydaje się zatem, że odpłatność za wybrane oferty nie miała istotnego znaczenia podczas ich wyboru.

PODSUMOWANIE

Kraków i Katowice pełnią funkcję centrum kulturalnego nie tylko swoich województw – w wielu przypadkach zasięg ich oddziaływania obejmuje cały kraj. Funkcjonuje w nich kilkaset placówek kulturalnych, które przez pandemię koronawirusa, trwającą w Polsce od marca 2020 r., były zmuszone w sposób dynamiczny zmienić sposób swojej działalności. Badania wykazują, że wiele instytucji po wejściu w życie 12 marca 2020 r. rozporządzenia o ich zamknięciu już pod koniec miesiąca zaczęło tworzyć inne, zdalne drogi kontaktu z odbiorcami. Za pomocą kont na portalach społecznościowych (Facebook, Twitter), własnych stron internetowych oraz portalu YouTube zaczęło udostępniać treści i atrakcje w sposób zdalny, m.in. transmisje koncertów oraz spektakli, zdalne spaceru po muzeum, a także quizy i dyskusje na profilach facebookowych instytucji.

W przeprowadzonych wywiadach zwrócono uwagę na problemy wynikające z naglego przejścia placówek na pracę zdalną. Szczególnie trudny okazał się brak kontaktu z publicznością, co nie było łatwe zwłaszcza dla artystów, np. podczas spektakli lub koncertów niekiedy emitowanych jedynie online. Do innych problemów należał ogólny chaos w organizacji wydarzeń, związany z dynamicznie zmieniającymi się restrykcjami sanitarnymi, a także trudności w wykonywaniu pracy zdalnej przez większość pracowników (niektóre stanowiska nie były do tego przystosowane), utrudniona komunikacja wewnętrzna oraz problemy finansowe.

W całym okresie badawczym stopień aktywności kulturalnej zarówno w Krakowie, jak i w Katowicach osiągnął najwyższą wartość w miesiącach wakacyjnych. Wiązało się to z częściowym poluzowaniem obostrzeń, co pozwoliło – po raz pierwszy od początku pandemii – na udział w wydarzeniach kulturalnych na żywo, wielu osobom w dużym stopniu doskwierał bowiem brak bezpośredniego kontaktu ze sztuką.

Na pytanie o przewidywany wpływ okresu pandemicznego na funkcjonowanie placówek kultury w przyszłości instytucje zgodnie przyznają, że większość najważniejszych imprez będzie w większym stopniu dostępna online jako wydarzenia hybrydowe. Wiąże

się to z nabyciem doświadczenia w pracy w internecie oraz nadzieją, że taka forma organizacji przyciągnie uwagę młodszych odbiorców, którym często łatwiej uczestniczyć w wydarzeniach w sposób zdalny. Oznacza to, że trudny okres pandemiczny częściowo pozytywnie wpłynął na wskazane rozwiązania w strefie kulturalnej miast, sprawiając, że placówki kulturalne stały się bardziej nowoczesne i utworzyły się na nowe możliwości.

Na stronie UNESCO w artykule opublikowanym w marcu 2020 r. stwierdzono, że w obecnych czasach, w sytuacji kryzysowej ludzie potrzebują kultury, która daje nadzieję, czyni ich odpornymi i łączy ze sobą, sprawiając, że nie czują się osamotnieni. Zwrócono przy tym uwagę, że sektor kultury będzie jednym z najbardziej dotkniętych przez pandemię i prawdopodobnie jednym z ostatnich, który uwolni się od jej skutków (UNESCO, 2020).

Literatura

References

- Alamineh, G.A. (2022). The Nexus between coronavirus and tourism: Tourism as peace sensitive industry. *Cogent Arts & Humanities*, 9(1), 2014110.
- Coles, T., Garcia, G., O'Malley, E., Turner, C. (2021). Experiencing Event Management During the Coronavirus Pandemic: A Public Sector Perspective. *Frontiers in Sports and Active Living*, 3.
- Długoborski W., Dutkiewicz H., Dziewoński M. (1976). *Katowice: ich dzieje i kultura na tle regionu*. Warszawa: Śląski Instytut Naukowy.
- Gogiel-Kuźmicka, A. (2015). Usługi elektroniczne oferowane przez biblioteki. *Biuletyn EBIB*, 155, 1–6.
- Jakubik, P. (2021). Funkcjonowanie domów kultury w pierwszym roku pandemii COVID-19. Praca magisterska, Uniwersytet Jagielloński. Kraków.
- Jeannotte, M.S. (2021). When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic. *Social Sciences & Humanities Open*, 3(1), 100097.
- Kaczmarczyk, S. (2014). Klasyfikacja metod zbierania danych ze źródeł pierwotnych w badaniach marketingowych. *Studia Ekonomiczne*, 195, 55–64.
- Klasik, A., Świątkiewicz, W., Drobnik, A., Wrana, K. (2011). Strategia rozwoju kulturalnego Katowic 2020+. *Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 246, 107–127.
- Klekotko, M., Stępiak, M., Szklarczyk, D., Kubecka, M. (2015). Kulturowy pejzaż polskich miast: przypadek Warszawy, Krakowa i Katowic. W: M. Klekotko, C.J. Navarro (red.), *Wymiary kulturowe polskich miast i miasteczek*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 161–229.
- Kolasińska, A. (2020). Wykorzystanie e-usług w udostępnianiu dziedzictwa kulturowego na przykładzie krakowskich muzeów. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica*, 15, 40–49.
- Paprocki, R. (2020). Postawy względem pandemii COVID-19. Kultura jako sterownik zachowań w warunkach ryzyka i niepewności. *Pomiary Automatyka Robotyka*, 24, 41–46.
- Petroniec, J. (2021). Funkcjonowanie wybranych placówek kultury w Katowicach w czasie pandemii. Praca magisterska, Instytut Geografii, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie. Kraków.
- Radermecker, A.S.V. (2021). Art and culture in the COVID-19 era: for a consumer-oriented approach. *SN Business & Economics*, 1, 4. doi: <https://doi.org/10.1007/s43546-020-00003-y>
- Rokosz-Lempart, K. (2021). Funkcjonowanie wybranych instytucji kultury w Krakowie w czasie pandemii. Praca magisterska, Instytut Geografii, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie. Kraków.
- Szara, K., Frejtag-Mika, E. (2021). Wpływ ograniczeń epidemiologicznych COVID-19 na działalność instytucji kultury w Polsce. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 65, 212–223.
- Szewczyk, A. (2014). Analiza usług elektronicznych branży rozrywkowej i działalności kulturalnej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica*, 35, 165–187.

UNESCO. (2020). In moments of crisis, people need culture. Pozyskano z: <https://en.unesco.org/news/moments-crisis-people-need-culture> (dostęp: 13.09.2021).

Wykaz stron internetowych:

<http://www.miasto-ogrodow.eu/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://filharmonia-slaska.eu/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://mnk.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://muzeumlotnictwa.pl/muzeum/pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://muzeumslaskie.pl/pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://nck.krakow.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://nospr.org.pl/pl/404> (dostęp: 13.09.2021)
<https://opera.krakow.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://silesiafilm.com/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://teatrslaski.art.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://www.bagatela.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://www.filharmonia.krakow.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://www.gov.pl/web/kulturaisport/harmonogram-znoszenia-obostrzen-w-obszarzekultury> (dostęp: 13.09.2021)
<https://www.kijow.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://www.krakowskieforum.pl/> (dostęp: 13.09.2021)
<https://www.scenastu.pl/> (dostęp: 13.09.2021)

Petroniec Joanna, mgr, absolwentka geografii na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, specjalność: przedsiębiorczość i gospodarka przestrzenna. Jej zainteresowania badawcze skupiają się przede wszystkim na sektorze kultury, a także polityce Unii Europejskiej, w szczególności tematyce miast.

Petroniec Joanna, MSc, graduated from Geography at the Pedagogical University of Krakow with a specialisation in Entrepreneurship and Spatial Management. Her research interests focus primarily on the cultural sector, as well as European Union policy, in particular, covering the subject of cities.

Adres / Address:

e-mail: petroniec.asia@gmail.com

Katarzyna Rokosz-Lempart, mgr, absolwentka geografii na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, specjalność: przedsiębiorczość i gospodarka przestrzenna. Jej zainteresowania badawcze obejmują sektor kultury, a także turystykę i przewodnictwo.

Katarzyna Rokosz-Lempart, MSc, graduated from Geography at the Pedagogical University of Krakow with a specialisation in Entrepreneurship and Spatial Management. Her research interests include the cultural sector, as well as tourism and leadership.

Adres / Address:

e-mail: katarzyna.rockosz@gmail.com

Agnieszka Kwiatek-Sołtys, prof. UP, dr hab., kierownik Katedry Geografii Miast i Obszarów Wiejskich. Geograf społeczno-ekonomiczny, specjalizujący się w geografii osadnictwa i geografii miast, ze szczególnym uwzględnieniem miast małych. Zainteresowania badawcze autorki koncentrują się wokół kilku zagadnień związanych z małymi miastami. Wśród podejmowanej tematyki wymienić należy m.in. badania na temat: miejsca małych miast w sieci osadniczej oraz ich roli w obszarach metropolitalnych, współczesnych czynników aktywizacji i zmienności funkcjonalnej oraz poziomu rozwoju małych ośrodków miejskich w Polsce. Ważnym nurtem jej badań są zagadnienia związane z poziomem życia mieszkańców małych miast. Ostatnie badania autorki koncentrują się na procesach przemian zachodzących w użytkowaniu i strukturze własności gruntów miejskich.

Agnieszka Kwiatek-Sołtys, professor at the Pedagogical University of Kraków, DSc, Institute of Geography; Head of the Department of Geography of Urban and Rural Areas. Socio-economic geographer, specialised in geography of settlements and urban geography. In her research work she is interested in different aspects of

the development of small towns. Her work concentrates on their place in the urban settlement system and the role in the metropolitan areas, current factors of growth and functions, as well as the level of development. An important part of her work deals with the quality of life issues. Recently her work concentrates on the changes of the land-use and land ownership structure of small towns in Poland.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7176-1910>

Adres / Address:

Uniwersytet Pedagogiczny
Instytut Geografii
Katedra Geografii Miast i Obszarów Wiejskich
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: agnieszka.kwiatek-soltys@up.krakow.pl